

ipsius ignorantiae; nam quaedam est inculpabilis, quae invincibilis et probabilis etiam dicitur, quae omnino est involuntaria; et propterea neque ipsa potest esse culpa, nec causa culpae, quia moraliter vinci seu expelli non potest. Alia vero est vincibilis seu culpabilis, quae voluntaria est, quia per hominem stat, quominus expositam scientiam habeat. Et haec ulterius subdistingui solet; nam alia est affectata, et est illa, quae directe est voluntaria; alia vero est voluntaria tantum indirecte, et generali vocabulo dici potest negligens. In ea vero etiam sunt gradus; duo vero sunt praecipui. Unus est, quando est negligentia gravis, et quae ad mortale peccatum sufficiat, et haec generali nomine vocatur ignorantia vincibilis, quae distinguitur in crassam, et supinam, magis propter metaphoram vocum, quam propter distinctionem in substantia rei, ut infra videbimus; et non examinabimus, an in hoc ordine aliud membrum ignorantiae vincibilis addendum sit. Alius vero gradus hujus ignorantiae est, quando aliquo modo negligens et voluntaria existit, tamen ita levis, ut solum ad venialem culpam sufficiat, quae, quoad praesens attinet, quasi inculpabilis reputatur respectu graviorum censurarum, quia non incurruntur nisi per culpam mortalem, ut dictum est. Et generaliter talis ignorantia constituit actum non plene humanum, sed quasi indeliberatum, pro quo nulla censura, etiam minor, ferri solet.

5. *Ignorantia alia antecedens alia, concomitans, alia subsequens.* — *Ignorantia alia habitualis, alia actualis.* — Distinguunt praeterea Theologi ignorantiam in antecedentem, concomitantem et consequentem. Antecedens appellatur illa, quae invincibilis, et ita est causa, quod si illa non adesset, actus non fieret; consequens vocatur omnis illa, quae est voluntaria quovis modo; concomitans autem appellatur illa, quae ita est conjuncta cum actu, quod non minus fieret actus, si illa non adesset, ut quando aliquis casu et ignorans occidit inimicum, quem tamen melius occideret, si novisset. Denique potest distingui ignorantia in habitualem et actuaalem; illa est, quando quis omnino nihil audivit de praecipito; haec vero, quando quis jam novit praecipitum et ejus memoriam habitu retinet, tamen hic et nunc ad illud non advertit, quae proprie dicitur inconsideratio seu actualis oblivio, de qua dari possunt fere omnes superiores divisiones; nam et potest esse involuntaria, et voluntaria, saltem indirecte, et potest

esse antecedens et concomitans, de quibus omnibus latius tractant Theologi, 1. 2, q. 6, art. 8, et quaest. 76. Hic vero solum rationes nominum notavimus, quoniam ex eis plura dubia oriuntur, in quorum resolutione integra sectionis praesentis resolutio posita est.

Num ignorantia inculpabilis praecipiti, quod lata est censura, ab illa excuset.

6. Primum ergo dubium est, an ignorantia inculpabilis Ecclesiastici praecipiti, cui est annexa censura, excuset, ne censura contrahatur. In quo certa est et communis resolutio, affirmans talem ignorantiam excusare censuram. Ita docent omnes, qui de hac materia scribunt, quos infra referemus; hic enim necessarii non sunt in re clara, et in jure expressa, ut in cap. 2 de Constit., in 6, ubi declaratur, statuta Episcoporum non ligare ignorantes, quorum ignorantia crassa non est, nec supina, et in cap. Si vero, 2, de Sent. excomm., et in c. Excellentissimus, 11, q. 3. Ratio item est manifesta, quia talis ignorantia excusat culpam; ergo et censuram. Antecedens est certissimum in Theologia, quia talis ignorantia tollit omnino voluntarium, sine quo non est peccatum. Consequentia vero probatur, quia censura solum potest ferri propter culpam, ut supra ostensum est; et ideo hic optime quadrat, quod in cap. 2 de Constitutionibus, dicitur: *Rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit.* Quod paulo inferius applicatur ad rem, quae ob ignorantiam culpa caret. Et maxime illud locum habet in damno, quod est proprie poena, ut semper est censura; quod ideo addo, quia aliquod damnum, quod non est poena, aliquando sentitur absque culpa, ut irregularitas aliqua.

7. Hanc vero generalem assertionem aliqui limitare volunt ad ignorantiam antecedentem; nam ignorantia concomitans (inquiunt) non potest excusare censuram, quia talis ignorantia non excludit voluntatem faciendi contra praecipitum; nam qui illam habet, ita est dispositus, ut aequae faceret actum, licet non ignoraret; ergo, si cum tali voluntate conjungatur etiam operatio contraria praecipito, non excusabitur censura. Ita Covar., § 10, n. 15, illat. 10, ubi id tribuit D. Thomae, sed immerito. Idem tenet Jacobus de Graffis, lib. 4 suarum decis., cap. 9, num. 42, et sequitur Ugolin., tab. 1 de Cens., c. 9, § 8, n. 8.

8. *Limitatio superioris resolutionis.* — Sed

haec limitatio immerito adhibetur; imo potius amplianda est assertio posita, ut verum habeat in omni ignorantia invincibili, sive antecedens, sive concomitans dicatur. Haec enim distinctio ad praesens impertinens est, et ideo jura absolute et indistincte sunt locuta, et ita sunt intelligenda. Ratio est, quia, si ignorantia invincibilis est, semper excusat a culpa actionem illam, quae ex ignorantia fieri dicitur, etiamsi alioqui talis ignorantia concomitans dicatur; ergo etiam excusat a censura. Consequentia patet ex dictis, et antecedens probatur, quia etiam illa actio involuntaria est, cum ex ignorantia involuntaria nascatur. Quocirca talis ignorantia (quod dicti auctores non advertunt) formaliter considerata respectu talis actionis et respectu voluntatis semper est antecedens; et ideo semper excusat illam actionem a culpa, etiamsi alio respectu dicatur concomitans, quae denominatio vel respectus est impertinens ad contrahendam vel excusandam censuram. Declaro singula; nam ignorantia illa, quatenus voluntaria non est, recte dicitur antecedere illam voluntatem, quia praevenit et quasi occupat hominem ante consensum ejus directe vel indirecte. Respectu autem ipsius actionis est etiam antecedens, quia hic et nunc est causa talis actionis; causa autem antecedit effectum. Quod autem eadem vel similis actio futura esset, etiamsi ignorantia non esset, non obstat quominus hic et nunc illa ignorantia sit causa illius actionis, quia conditionalis nihil ponit in esse. Unde posita illa conditione, actio illa haberet aliam causam, scilicet voluntatem; nunc tamen eam non habet, sed aliam, scilicet ignorantiam; idem enim effectus potest a diversis causis procedere; et ideo optime potest nunc ab una earum emanare, etiamsi hac deficiente, futura esset alia, a qua fieret.

9. *Ignorantia concomitans, nihil ad censuram refert.* — At vero concomitans appellatur illa ignorantia, quia supponitur voluntas ita disposita, quod esset volitura illum effectum, etiamsi nulla esset ignorantia. Haec autem dispositio voluntatis duplex cogitari potest: una est habitualis tantum, vel in causa seu radice, ut in exemplo supra posito de odio inimici, quod in animo et voluntate est radicatum, actu tamen non exercetur; idemque erit, si quis ex vehementi concupiscentia vel affectu accedat ad non suam, quam existimat esse suam, vel comedat carnes die prohibito, id ignorans. Et hujusmodi concomitantia nihil facit ad culpam, quia per habituaalem disposi-

tionem non peccamus formaliter, donec in actum prodeamus. Imo in hoc sensu illa conditionalis soli Deo nota est; et fortasse ipse novit esse falsam; tamen licet cognoscat esse veram, non imputat ad culpam id, quod fieret, posita tali conditione, si de facto conditio non ponitur, ut habet certa doctrina, de qua alias. Alio modo potest illa dispositio voluntatis esse actualis, ut si quis in venatione post sufficientem diligentiam casu occidat clericum inimicum, actu tamen de illo cogitans et habens in voluntate hunc actum: *Utinam possim configere clericum.* Et tunc quidem ille actus voluntatis peccatum mortale est, tamen mere internum, et nihil influens in illam actionem exteriorem, et ideo neque illam reddit peccaminosam, neque confert aliquid ad censuram contrahendam, cum haec non propter actum mere internum, sed per externum incurratur. Ergo nullo modo potest ignorantia concomitans esse causa censurae, si alioqui invincibilis sit. At, si sit vincibilis, poterit quidem esse causa censurae, non tamen quia concomitans est, sed quia est voluntaria, et ita consequens respectu voluntatis, et simul antecedens respectu actionis, quatenus est causa ejus; nam inde habet illa actio, quod peccaminosa sit, quia est voluntaria in tali causa; quod autem sit concomitans, semper est impertinens ad hos effectus morales, propter rationem factam.

10. Nisi quis fortasse fingat alium tertium concomitantiae modum, nimirum, ut quis simul cum ignorantia habeat actualem voluntatem actualiter influentem in actionem externam, veluti sub conditione propositam, ut si quis in dicto exemplo haberet hunc actum: *Volo emittere sagittam, si forte interficiam inimicum.* Et hoc in primis est moraliter impossibile, si ignorantia erat invincibilis, quia haec requirit practicum et prudens iudicium moraliter certum, nullum esse hic et nunc periculum occidendi hominem; quo modo ergo cum hoc iudicio potest esse illa voluntas, quae aperte supponit dubium et moralem contingentiam talis effectus? Deinde, admissio per impossibile illo casu, concedo talem hominem occidentem inimicum, incidere in excommunicationem, non tamen ob ignorantiam, sed ob actionem procedentem ex tali voluntate; quae ut sic non processit ex ignorantia, sed ex hac generali scientia, quod ea, quae humano modo videntur certa, interdum deficiunt; et, quae videntur impossibilia, aliquando eveniunt. Atque ita illa censura non est ex his,

quæ propter ignorantiam incurruntur. Ignorantia ergo concomitans omittenda prorsus est in præsentia materia, quia nihil omnino refert ad excusandam vel incurrendam culpam aut censuram, quia per se, nec voluntariam, nec involuntariam reddit actionem. Ignorantia ergo invincibilis semper censuram excusat.

Naturalem inconsiderationem excusare a censura.

11. Ex quo infertur primo non solum de ignorantia proprie dicta, sed etiam de inconsideratione hoc verum habere; nam, si illa sit mere naturalis oblivio absque gravi negligentia, excusat a culpa; ergo etiam a censura. Consequentia patet ex dictis, et antecedens probatur, quia reddit actionem involuntariam, tam directe quam indirecte. Directe quidem, quia voluntas nihil potest actu directo velle, nisi quod intellectus actu cogitat; inconsideratio autem tollit actualem cogitationem, et ideo tollit directum voluntarium. Indirecte autem, quia ibi nullum potest esse voluntarium indirectum, nisi ratione causæ, quæ est ipsamet inconsideratio. Sed ipsamet inconsideratio involuntaria est, ut supponitur; ergo non potest ratione illius actio esse indirecte voluntaria, seu in causa. Loquor autem de actione, vel secundum se, vel quatenus est mala, seu contraria præcepto; quia etiam et naturalis oblivio Ecclesiasticæ legis (quæ sæpe intervenire potest, cum non sit intrinseca actioni) excusat a transgressione talis legis; sicut etiam naturalis oblivio legis ferentis censuram excusat a culpa actionem alioqui prohibitam ex vi talis censuræ, ut recte notavit Jacobus de Graff., lib. 4 Decision., cap. 9, num. 29. Itaque, quod ad rem attinet, æquiparantur in hoc inconsideratio et ignorantia, quamvis in ordine ad forum externum facilius possit ignorantia quam inconsideratio probari.

Tam ignorantiam invincibilem juris quam facti excusare a censura.

12. Tertio addimus, positam regulam procedere tam in ignorantia facti quam juris, si utraque invincibilis sit, quia utraque excusat a culpa; nam ignorantia facti reddit actum involuntarium; ignorantia vero juris reddit involuntarium actum, ut malum, seu ut prohibitum; atque ita tollit inobedientiam et con-

tumaciam, quæ est fundamentum censuræ. Unde ex juribus supra adductis, c. Si vero, loquitur de ignorantia facti; capitulum autem 2, de Constit., in 6, loquitur de ignorantia juris. Et quidem de ignorantia facti nulli dubium est, quin possit esse invincibilis. Quando autem hujusmodi existimanda sit, non potest alia generali regula definiri, nisi quod juxta negotii qualitatem et occurrentes circumstantias adhibenda est sufficiens diligentia seu prudens operandi modus; et si quid postea præter intentionem et cognitionem succedit, censeatur invincibiliter ignorantum et consequenter inculpabiliter factum. Unde fit, ut hæc ignorantia tantum excuset, quantum de ipso effectu ignoratum est prædicto modo. Aliquando enim ignorari potest isto modo circumstantia actus, non vero substantia, ut si quis peccet cum consanguinea, ignorans esse consanguineam, non tamen ignorans esse alienam seu non suam uxorem; et tunc si esset censura lata contra incestuosos, talis ignorantia excusaret illum; si vero esset lata contra fornicarios, non excusaret, quia in illo actu invenitur malitia fornicationis. Aliquando vero potest ignorari utrumque, scilicet, actus et circumstantia; et respectu unius esse vincibilis, respectu vero alterius esse invincibilis ignorantia; et tunc excusabit a censura, si lata sit propter circumstantiam invincibiliter ignoratam; an vero excuset amplius, expendendum erit juxta regulas infra tradendas de ignorantia vincibili. Ut, si quis jacturus sagittam, sufficientem diligentiam adhibeat, ne ibi lateat Petrus, qui est sacerdos, non vero ne ibi lateat quivis homo, etiamsi casu Petrum interficiat, non incurrat in canonem: *Si quis suadente*, quia excusatur a malitia sacrilegii, licet non excusaretur a malitia homicidii.

13. *Distinctio de dante operam rei licitæ vel illicitæ non habet locum in hac ignorantia facti.* — Ex quo obiter intelligitur non habere hic locum distinctionem illam de dante operam rei licitæ, vel illicitæ, quæ in materia de irregularitate tractari solet. Quidquid enim sit, an ibi locum habeat, quod infra videbimus, hic certe nullum habet. Nam, si ignorantia invincibilis sit respectu illius culpæ seu malitiæ, in quam fertur censura, licet alioqui actus sit peccaminosus, non incurritur; ergo dare operam rei illicitæ nihil in præsentia obest. Et hic est casus expressus in dicto c. Si vero. Et faciunt etiam tres ultimi text., 34, quæst. 2, notantque auctores supra

citati, præsertim Victoria, et latius Covarr., n. 16. Qui addit distinctionem illam posse habere locum in ignorantia vincibili, de quo infra dicam. Addit etiam ibid. Covarr., illat. 12, si quis ex ignorantia personæ occidat laicum, existimans, et desiderans occidere clericum, non propterea incurrere censuram, contra quosdam Canonistas, qui oppositum opinati sunt. Sed res est clara ex supra dictis, quia interior affectus sine effectu subsequuto non sufficit ad censuram; et ideo illa ignorantia non est efficax ad accusandum, sicut ad excusandum. Et hæc suffiunt de ignorantia facti pro hujus loci necessitate.

14. *Quorundam regula ad judicandum, quando ignorantia juris sit invincibilis.* — De ignorantia vero juris, ad discernendum quando invincibilis sit, solet a multis hæc regula tradi. Quando præceptum, quod ignoratur, non spectat ad proprium alicujus officium vel ministerium, tunc ignorantia illius est invincibilis, et excusat a censura; quando vero pertinet ad proprium officium, non est invincibilis, nec excusat, quia ignorantia ejus, quod quis scire debet, inculpabilis non est; non enim potest non esse voluntaria saltem indirecte. Tunc enim omissio dicitur indirecte voluntaria, quando homo potest, et debet facere, et non facit; ergo simili modo est voluntaria omissio scientiæ, quæ est ignorantia; at in illo casu concurrunt illa duo; nam ille, qui sic ignorat, tenebatur ex officio scire, ut supponimus; ergo etiam poterat, quia nemo tenetur nisi ad id quod potest; ergo talis ignorantia semper est voluntaria saltem indirecte. Unde in cap. Si culpa, de Injuriis, absolute dicitur, *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti*; et in jure civil., Institut. De lege Aquilia, § Præterea, dicitur imperitiam in re ad proprium officium pertinente non excusare. Ugolin., cap. 9, § 8, num. 6, cum Angelo, verb. *Excommunicatio* 7, casu ult., n. 3; et Jacobo de Graf., lib. 4 Decision., cap. 9, num. 34; et Navarr., in Sum., cap. 23, num. 47, et prælud. 1, n. 47, ex prælud. 6, n. 8.

15. *Non recte sumi regulam ignorantiae juris ex obligatione sciendi ex officio præceptum.* — Verumtamen hæc regula magna explicatione indiget; nam in ea generalitate sumpta, est valde incerta, et videri potest quandam repugnantiam involvere. Nam cum loquitur de ignorantia juris, necesse est respective, seu accommodate id intelligi, id est, de ignorantia illius præcepti, quo aliquis obligatur; nam si eum non obligaret, imper-

tinens esset illius scientia vel ignorantia ad excusandam peccatum. Igitur juris vel præcepti ex se obligantis aliquem potest habere quis ignorantiam invincibilem, alias nunquam ignorantia juris excusabit a culpa. Quilibet autem homo scire tenetur illa præcepta, quibus obligatur, sive illa obligatio nascatur ex generali conditione hominis Christiani, aut religiosi, sive ex peculiari officio, quod profitetur, ut medici, parochi, etc., sive ex quocumque alio capite, quia nullus potest suas obligationes implere, nisi ipsas agnoscat; unde, in debito faciendi intrinsece includitur debitum sciendi; ergo præcepti, quod quis scire tenetur, et absolute potest, aliquando habere potest ignorantiam invincibilem; ergo non est in universum verum, hanc ignorantiam esse indirecte voluntariam. Ergo neque etiam est hoc semper verum in ignorance præcepti ad proprium officium pertinentis, tum quia parum refert, quod obligatio ex hoc vel illo capite nascatur, si ad eandem scientiam, et (quod caput est) ad eandem diligentiam obligat; tum etiam quia sicut in aliis rebus, vel præceptis manere potest ignorantia aliqua post sufficientem diligentiam, ita in his, quæ ad proprium officium pertinent; nam etiam illa modo humano, vel fallibili, et imperfecto, cognoscuntur.

16. *Sed ex diligentia adhibita ad illud sciendum.* — Certa ergo, et moralis regula in hoc negotio sumenda est diligentia adhibita, vel omissa, ad cognoscendum præceptum, et jus ad unumquemque pertinens. Nam si juxta præcepti, officii, et personæ qualitatem, quis adhibeat sufficientem diligentiam, ut sciat leges ad se, suumque officium pertinentes, accidere potest, ut aliquam invincibiliter ignoret, et consequenter, ut excusetur a censura per eam lata. Si autem negligens sit in sciendis suis obligationibus, ignorantia erit vincibilis, sive obligatio nascatur ex officio, sive aliunde, dummodo negligentia proportionalis sit. Et hæc regula sumitur ex dicto cap. Si culpa, ibi: *Et, quam debueras, non curasti diligentiam adhibere*; quamvis in illo textu potius sit sermo de ignorantia facti quam juris. Et de eadem loquitur § Præterea; nam quod medicus ignoret (de hoc ibi sermo est) talem medicinam posse graviter nocere, non est ignorantia juris, sed facti; nam jus, quod ibi obligat, tam clarum naturale est, ut a nemo ignoretur, scilicet, ut nemo artis medicinæ imperitus temere tale munus exerceat, et sese manifesto periculo exponat. Unde illa

imperitia, quæ in jure dicitur non excusare, non est proprie ignorantia juris, sed ignorantia artis, vel modi efficiendi actionem, quam quis exercendam suscipit; nam est contra manifestum et naturale jus cum tali imperitia artem exercere. Aliquando vero illa imperitia erit ignorantia alicujus juris, si talis actio, vel ministerium per illud jus regulanda sunt, ut patet in avvocato, iudice, et suo modo in parochio, Episcopo, et similibus.

17. Hinc vero concludimus, quod sicut ignorantia facti potest esse invincibilis, etiam in rebus ad proprium officium pertinentibus, quia peritia hominis curta est, et diligentia limitata, et ars fallax, ac providentia incerta, ita pari ratione potest ignorantia juris esse invincibilis, etiam si sit de aliquo præcepto ad proprium officium pertinente. Ac tandem, sicut in ignorantia facti regula sumenda est ex diligentia adhibita, tali facto proportionata, ita in ignorantia juris eadem regula cum proportionem utendum est. Et confirmatur, quia ignorantia actualis per inconsiderationem aliquando est invincibilis, etiamsi sit juris, et præcepti, quod ex obligatione officii scire, et considerare teneor, ut est certissimum apud omnes; nam ego ex officio teneor hodie recitare horas canonicas, aut facere, vel audire sacrum, et tamen contingere potest, ut ex naturali oblivione sine culpa omittam; ergo pari ratione idem contingere poterit in ignorantia propria et habituali. Et regula utriusque erit diligentia sufficiens. De qua diligentia, ut dixi, vix aliquid potest generaliter dici, sed prudenti arbitrio relinquenda est, pensatis omnibus, quæ ad tale præceptum, vel ministerium pertinent.

18. *Primum documentum ad dijudicandum an diligentia adhibita fuerit sufficiens.* — *Solvitur ratio contraria.* — Ad hoc autem iudicium ferendum duo sunt præcipue præ oculis habenda. Primum est considerare, an aliquando venerit in mentem tale præceptum, vel dubitatio aliqua de hujusmodi obligatione, vel aliquid aliud simile, quo posset homo excitari ad inquirendam scientiam talis præcepti; nam si nihil ejusmodi aliquando menti occurrit, signum sufficiens est invincibilis ignorantie. Hoc enim signo etiam intelligimus, oblivionem seu inconsiderationem aliquam naturalem esse et inculpabilem. Ratio autem naturalis est, quia non potest homo sese applicare ad aliquid considerandum, vel addiscendum nisi præcedat cogitatio aliqua, qua possit voluntas moveri, quia homo non

se applicat nisi per voluntatem; et voluntas non potest se movere nisi prævia cogitatione. Propter quod ante primam voluntatem præcedere debet cogitatio, quæ propterea non poterit esse voluntaria, sed naturalis, seu ab extrinseco proveniens; ergo quando nulla talis cogitatio in mentem subit, qua possit voluntas excitari ad appetendam, vel quærendam scientiam, vel considerationem, non est in potestate hominis, se ad illam movere, et consequenter non potest talis ignorantia homini imputari, sed est involuntaria, ac propterea inculpabilis et invincibilis. Atque ita, quoad hanc partem facile solvitur ratio in contrarium, scilicet talem ignorantiam esse indirecte voluntariam, quia homo potest, et tenetur illam vitare. Negamus enim posse potentia proxima, quæ requirit consensum omnium, quæ ad volendum prærequiruntur. Cum vero instatur, quia, si tenetur, potest, cum obligatio supponat potentiam. Respondetur, per se quidem teneri, seu obligari talem hominem ad talem scientiam; ad quod satis est, quod per se loquendo, sit in homine potestas, et quod tale munus secum afferat talem obligationem. Nihilominus tamen hic et nunc illam obligationem dicimus suspendi, vel potius hominem ab illa excusari, propter impotentiam proximam ac moralem, quæ ex naturali, ac necessaria oblivione, vel inconsideratione orta est.

19. *Secundum documentum.* — Secundum documentum est, ut consideretur, an is, qui scire aliquid tenetur, habuitque sufficiens principium cogitandi, vel dubitandi de tali obligatione, fecerit moralem diligentiam, juxta qualitatem operis, vel ministerii accommodatam, et probabili iudicio sufficientem, ut talem cognitionem acquireret; nam, si hoc fecit, ignorantia, quæ postea relinquitur, inculpabilis est. Ut, v. gr., si homo sit indoctus, consulit doctos viros, vel peritos in tali arte, et carentes morali suspitione, quod ex malitia, aut etiam ex sua negligentia possint decipere; si vero sit homo doctus, aut per se sufficiens ad talem cognitionem obtinendam, an doctores aliquos evolverit, aut leges ipsas vel statuta mediocri diligentia vel labore inquisierit; nam, si ita se gessit, si quæ manserit ignorantia, merito inculpabilis existimabitur. Quæ omnia sunt nobis certa in foro conscientie; in foro autem exteriori sæpe præsumetur ignorantia culpabilis, quæ non est; nam prior excusatio non admittetur in exteriori foro, quia tota posita est in interiori

actu, vel inadvertentia naturali, quæ probari non potest, nisi probando vel juste fuisse absentem, quando lex promulgata est, vel juste fuisse impeditum, aut non habuisse a quo interrogaret, vel quid simile. Et fortasse auctores citati, qui priorem regulam constituebant, magis in exteriore, quam in interiori foro locuti sunt; nam in illo foro vix unquam admittetur excusatio censuræ, propter ignorantiam juris, in legibus pertinentibus ad proprium munus vel officium; nisi fortasse aliquis occasionem satis probabilem ostendat ob quam, post adhibitam diligentiam suo muneri convenientem, talem legem potuit involuntarie ignorare. De hac re plura videri possunt in Cordub., lib. 2 Quæst., quæst. 2, et 4.

Qui Ecclesiasticum præceptum invincibiliter ignorat, etiamsi contra jus divinum aut naturale agat, non incurrere censuram.

20. Quarto principaliter addendum est in hoc dubio, ignorantiam invincibilem Ecclesiastici præcepti ita excusare a censura, ut quamvis actus sit contra jus divinum et naturale, et homo contra illud peccet, nihilominus censuram non incurrat. Ut, v. gr., si ignoret aliquis invincibiliter prohibitum esse ab Ecclesia sub excommunicatione, ne quis clericum violenter lædat, non incurret excommunicationem, etiamsi contra jus naturale et divinum injuriam intulerit clerico. Ratio est, quia ille non est contumax præcepto Ecclesiæ; cum enim illud invincibiliter ignoret, non potest contra illud peccare; cessante autem contumacia respectu Ecclesiæ, cessat etiam censura, quia est veluti fundamentum, et in eo genere adæquata causa ejus, juxta illud, *Si Ecclesiam non audierit, etc.*, ut supra late declaratum est. Propter quod etiam diximus, aliquam monitionem præviam ab Ecclesia factam, esse de substantia, seu essentia censuræ.

21. At vero in hoc casu, de quo agimus, nulla monitio Ecclesiæ in tali homine præcessit, quia solum per præceptum admoneri potuit; præceptum autem sine culpa ejus ad ipsius aures non pervenit, ut supponimus; et ita non potuit illud admonere. Atque hæc sententia, a nobis breviter exposita, latius tractatur a Covarr., cap. Alma, part. 1, § 10, num. 8, et seq., ubi ipse contrariam defendit sententiam, quamvis fateatur hanc esse communem Canonistarum, Abbatis, Felini, Antonini, in cap. A nobis, 1, de Sent. excom.,

Joannis Andr., et Dominici, in c. 2 de Constit., in 6. Quam magis etiam probant Angel., verb. *Excommunic.* 7, casu ult.; Sylvest., verb. *Ignorantia*, § 8, et in verb. *Excommunic.* 2, num. 6. Idem tenet Navarr., in Sum., cap. 27, num. 16, et num. 274; et Jacob. de Graffis, lib. 4 Decision., cap. 9, num. 13.

22. *Covarruvie ratio in contrarium solvitur.* — Nec Covarruvias aliquod affert fundamentum in contrarium, nisi ignorantia solius pœnæ non excuset a pœna, cum a culpa non excuset. Quod ibi late ipse prosequitur. Sed immerito confudit has quæstiones, nam, esto illud verum sit, quod statim examinabimus, nihilominus vera est assertio posita, quia hic non tantum intervenit ignorantia pœnæ, sed ignorantia totius Ecclesiastici præcepti, ut supponimus. Hæc autem ignorantia, licet non excuset culpam, ut contrariam juri divino, vel naturali, excusat tamen illam, ut contrariam legi Ecclesiasticæ. Quando enim Ecclesiastica lex prohibet sub censura actionem alicui intrinsece malam, non tantum pœnam, sed etiam novam prohibitionem adjungit; et ita ex illo capite, seclusa ignorantia, augetur illud delictum, et inobedientia, in qua consummatur causa censuræ; ideoque illa ignorantia non tantum occultat pœnam, sed etiam excusat culpam, quatenus ex illo capite nascitur; impedit etiam præmonitionem necessariam ante censuram, et ideo censuram etiam excusat. Unde, in cap. 2 de Constitutionib., in 6, generaliter et sine limitatione dicitur, statuta Ordinariorum non ligare ignorantes; constat autem hujusmodi statuta sæpius ferri de rebus jure naturæ prohibitis, ut est furtum, de quo est sermo statim in eodem cap., et in cap. A nobis, de Sent. excomm., et similibus. Ex hoc vero textu aliqui putant esse in hoc distinguendum inter statuta Ordinariorum vel Summi Pontificis; immerito tamen, ut opinor, quod ostendam commodius in dubio sequenti.

23. Ultimo ex dictis in hoc dubio infero, non tantum ignorantiam, sed omnem etiam aliam causam, vel rationem excusantem a culpa mortali transgressionem legis Ecclesiasticæ, cui est annexa censura gravis, excusare etiam a censura, ex illo principio, quod censura nunquam incurritur sine proportionata culpa. Itaque etiam vis, et metus, si talis, et tam gravis sit, ut rationabiliter excuset ab observatione legis humanæ, excusare poterit, etiamsi illi legi censura annexa sit, ut in superioribus dixi. Idemque est in quacum-